

Conference proceedings

Paraules locals

Perejaume

2nd Conference on Economic Degrowth For Ecological Sustainability and Social Equity

Moltes gràcies a en Iago i moltes gràcies a tots vosaltres, a tots.

M'hauríeu de disculpar un pensament una mica abrupte, massa poc discursiu en un marc com aquest. Bé, us doneu, doncs, per agraïts i jo em dono per disculpat.

Permeteu-me que comenci amb una frase feta: som on som. Rere el sentit que té de punt de partida, la frase juga endimoniadament amb el ser/ser i amb el ser/estar, i això la fa de molt bon dir en aquest punt que som d'arrencada. De fet, amb les meves paraules, més que no pas dir, m'estimaria més de fer eloqüent el marc des d'on les dic. Em refereixo al lloc on ens trobem: aquest concretament d'aquí, amb la conseqüent barreja de lloc físic, lloc sentit i lloc pensat que ens és i ens sosté alhora.

Comencem, doncs, per aquí, per la part més física del lloc. Sovint em demano a què obeeix el desprestigi de la localitat. Què ho fa que, des dels llibres d'autoajuda als eslògans publicitaris, siguem contínuament cridats a valorar el present, a celebrar l'instant i, en canvi, no hi hagi el mateix esforç per festejar el lloc concret i minúscul on pesem.

¿Què ens du a prestigiar molt més el moment que no pas l'indret qualsevol on aquell moment té lloc? Ja fa anys, i cada vegada més, tinc la sensació que residim i deambulem per llocs no convenientment nodrits, magres, trepitjats amb una absoluta indiferència. Es tracta de llocs o bé silenciats – que han perdut la imatge en un procés vertiginós d'urbanització o d'abandonament- o bé de llocs explosionats per un excés de divulgació per un excés de publicitat – que també han perdut la imatge, en la mesura que la imatge se'ls ha després per fer-se, ubiquament, fantasmalment present en qualsevol altre racó de món-.

La tradició religiosa del barroc popular ens ha lliurat dues il·lustracions de relació amb el lloc molt contrastades. L'una condemna el lloc, l'infurna desemparadament sota el triomf del món aeri, lluminós i després. Em refereixo a aquelles representacions tan carismàtiques de Sant Gabriel trepitjant el diable estès i recargolat als seus peus com una rel enutjosa que li fos. L'altra, per contra, celebra la gravetat. Estic pensant en el miracle que sol envoltar la majoria d'imatges trobades –especialment marededéus- que pesen cent vegades el seu pes en un determinat indret, o que hi tornen un cop n'han estat desplaçades, manifestant així que és allà, precisament allà, on volen tenir el culte. Són dues situacions d'un mateix fet, l'una narra un conflicte entre el cel i la terra, mentre que l'altra narra un enclavament del cel en la terra. Deixem-ho aquí.

Precisament, en aquest període del barroc, la llengua amb què us parlo, va patir un llarg procés vernacular. Políticament i militarment derrotada a principis del segle XVIII, minvada i esporuguida, la llengua es va al·locar, tant en el sentit de lloc, això és de tocar a terra, com en el sentit de lloca, això és de covar la terra. La gent de la meua generació encara ha conegut les restes de les parles genuïníssimes que d'aquell fet van brotar arreu, a través de les quals es podia saber la procedència exacta de cada parlant en radis de poquíssims quilòmetres. Vist així, amb la modulació de cada procedència, totes les paraules resultaven, fins a cert punt, topònims. Paral·lelament a qui les deia, les paraules sonaven i parlaven per boca d'un lloc. També ho deixo aquí.

Naturalment, com qualsevol altra llengua, aquesta que ara faig servir és una llengua força més estandaritzada, més comunicativa que no pas expressiva i, per tant, progressivament despresa de cap procedència massa concreta. Potser tampoc el lloc no acaba de ser aquí. Potser sí que, respecte al que és el ferm per un terrassà el lloc on som es troba o sembla que es trobi a uns pams de terra o, si més no, separat per una certa capa aïllant.

Aquest discurs, tots els actuals discursos, els elaborem des de la ciutat, des de la urbanitat, des de l'imaginària urbà, i des del propi aïllament que la urbanitat s'ha construït, s'ha edificat. ¿Som capaços de parlar, ni que sigui uns moments, des de fora? ¿Som capaços d'imaginar-nos un fora? Per més que vivim amb animals de companyia, amb arbres de companyia, amb pedres i roques de companyia, ho fem en una realitat humanitzadíssima. De vegades s'ha assimilat cultura i ciutat com a dues realitats indissociables. I crec que això no és ben bé així. És més, crec que és completament injust de plantejar-ho. Hi ha cultura allà

on hi ha vida humana. Tant li fa una gran ciutat com un nucli més reduït de població. Tant li fa l'occident sencer com una tribu aïlladíssima. Naturalment les formes culturals han estat molt variades. Sota o al costat de la sensibilitat present, el món és literalment amarat de sensibilitats antigues i remotes. Convé que no ho oblidem. Aquesta certesa, aquesta memòria, aquestes alternatives, aquestes possibilitats, tot això, si no ho oblidem, són recursos que tenim cara al futur.

Algunes d'aquestes formes diverses de cultura poden informar-nos de com abordar una altra relació possible amb tot allò no humà. Ja fa dos segles i mig que ens hem dictat els drets humans, exclusivament humans, ja en fa un i mig que Artur Rimbaud va dir allò tan cèlebre de "jo és un altre" (Je est un autre). Potser comença de ser hora d'obrir els drets i la frase per dir, amb el mateix trencament sintàctic: "jo és això o allò altre". En aquest sentit, diversos pensadors - Michel Serres, Bruno Latour, Leonardo Boof...- han abordat la necessitat d'atorgar un dret polític de paraula als animals, a les plantes, als agents atmosfèrics, als cursos d'aigua, a les terres de conreu, als recursos minerals, als astres, als turons, ... Resulta tanmateix paradoxal que, ara que aquestes coses tenen dret a parlar, hàgim desacreditat gairebé absolutament aquelles formes de conversa amb elles que teníem apreses. Aquesta és la situació: hem donat el dret de paraula a les coses, però tant les formes oraculars, com les màgiques, com les més quotidianes amb què els havíem projectat una veu possible, totes aquestes formes de conversa han sofert una descreença absoluta que les fa pràcticament inviables. Tenim el dret però hem invalidat la pràctica. Queda tot just la rondallística i el joc en l'àmbit infantil, i una certa convenció poètica de la mà de grans poetes òrfics. Raine Maria Rilke especialment, i en la literatura d'aquí dos seguidors seus com són Carles Riba i Joan Vinyoli. Sempre que parlo d'aquest valor extraordinari que manté viva la convenció poètica respecte a una possibilitat real de parlar amb totes les coses, em venen el cap els versos inicials de Els Cants d'Abelone de Joan Vinyoli: "Atura el vol, eixampla't, Orió, / crea més nit; que pugui perdre's / en ella aquesta vida que s'ha fet/ tot d'una en mi." Fixeu-vos que el poeta s'adreça aquí ni més ni menys que a la constel·lació d'Orió i no és que es limiti a parlar-li, sinó que increpa la constel·lació, li mana que s'eixampli per encabir una vida altíssima i remota que al poeta se li fa.

Penso que aquesta forma activa de paraula és significativa. Penso que quan parlem de la possibilitat i el mite d'una veu no humana, els vestigis de conversa que trobem no solen ser mai diàlegs abstractes i deliquescents, sinó formes d'increpació, de negociació, de participació, de comunió profunda. El músic i folklorista Baltasar Samper en Les cançons de treballs agrícoles a Mallorca (1936) i en Els cants de treball a Mallorca (1948) explica que quan provava d'enregistrar les cançons de treball en un interior davant el fonògraf, els cantants restaven muts. No sabien dissociar el cant de la feina i, cantades i prou, no hi havia manera que les cançons els vinguessin a la memòria. Per aconseguir els enregistraments va haver de facilitar-los eines i estris per simular els gestos que acompanyaven el cant. Samper relata un grau encara més elevat de sofisticació quan, en feines com ara, la llaura o la batuda, hi participava un o més animals de tir, aleshores era el cant que amb la tessitura, els miasmes i la modulació governava el ritme de tota l'acció. "Referint-se al llaurar -escriu l'autor-, afirmen els camperols que la tonada regula el pas dels animals que arrossegueu l'arada, el "tempo" del treball, en altres termes. En general, totes les tonades de treball es canten en tessitura molt aguda i a plena veu, i hem vist sempre que els cantaires que tenien fama de fer arribar molt lluny la veu se sentien afalagats d'aquest privilegi. En determinades ocasions, però, certes conveniències obliguen a cantar menys fort: quan el llaurador es troba en un terreny on hi ha rels o puntes de rocs o poca profunditat, baixa el diapàs de la seva veu, sovint també canta més pausadament, i això basta perquè els animals també alenteixin el pas". En un llibre del pagesista Jacint Torrents titulat Femer fa graner que acabo de llegir encara hi he trobat un testimoni residual d'aquestes practiques a través de les quals el cant abraça la feina, els animals que hi participen i el lloc on es fa. Les paraules són de Ramon Tañà i van ser enregistrades als anys noranta a la Plana de Vic: "Vaig fer de bover més de dotze anys amb els mateixos bous, em coneixien molt i sempre ens enteníem bé. Una dèria meva era cantar mentre ells llauraven o estripaven, ho feien amb més ganes".

En aquest marc universitari on ens trobem m'agrada especialment de dir que, davant la cultura pagesa, el món acadèmic s'ha comportat amb l'arrogància i el menyspreu dels vencedors. Ara bé, també hem de dir

que, per naturalesa, la cultura pagesa és refractària a aquesta mena d'atencions. Hi ha hagut l'intent, per part de la cultura acadèmica, de preservar el llegat agrari. Els folkloristes, els antropòlegs, els musicòlegs o els lingüistes van emprendre, un gran nombre de campanyes de recol·lecció d'ordenació i de fixació de tot aquell llegat. Tanmateix quan consultem aquests reculls veiem ben bé que la cultura agrària no és això, que això és la fixació que en va fer la cultura acadèmica però que la cultura agrària, en si, no és pas això. En el fons una cultura i altra són irreconciliables, un pagès us diria "només es conserva el que es repeteix". No hi ha, per a ell, altre suport que la transmissió viva, generació rere generació. Un acadèmic en canvi creu que allò que es conserva és allò que es fixa. I d'aquí ve la dèria pels suports duradors, -els marbres, els bronzes...- així com la dèria per les diverses formes d'arxiu, historiogràfiques, museogràfiques, alfabètiques etc.

Tot fa pensar que, abans de fixar-se, l'agrarietat prefereix d'enterrar-se de nou. Això sí, la desaparició de la pagesia ha estat, i encara és, en aquests verals nostres, lentíssima. Jo, que sóc fill de pagesos, des que tinc us de raó que sento parlar de l'acabament d'alguna o altra pràctica, que si la darrera anyada que es fa tal cosa, que si el darrer pagès que és capaç de fer-ne tal altra i això fins avui mateix. Al capdavant segurament que només aquesta llarguíssima desaparició és capaç d'informar-nos de la magnitud d'allò que estem enterrant. De com és de gros i d'imbricat encara en tots nosaltres que ha de menester dècades i més dècades per anar-se'n. De com és també d'elegant en la retirada que ho fa sense massa escarafalls, gairebé discretament. Fins al punt que qualsevol elegia que en pretenguem de fer sol resultar sentimental i estovada; ridícula fins i tot. I això no sabia dir ben bé si és per la manera voluntàriament discreta que té tot aquet món d'anar-se'n o per la relació incòmoda que nosaltres hi puguem tenir. No ho sé. El que sí us puc assegurar és que cada vegada que he visitat o viscut un mas en plena activitat mai no ha estat per mi una experiència nostàlgica o melancòlica com s'acostuma a suposar, sinó més aviat una experiència obertament venturosa i essencialment revolucionària en el sentit de constatar que hi ha d'altres formes possibles de vida i de relació amb el món de la que tendeix a imposar-nos la realitat actual d'una manera tan exclusiva, global i homogènia. Certament, més enllà del seu patrimoni concret, el patrimoni que ha aportat la pagesia al tardocapitalisme nostre és l'experiència d'un altre imaginari possible. Tant és la procedència antiga d'aquest imaginari, la qüestió és guardar cabuda d'alternatives als nostres caps i, per residual que sigui en aquests moments, el valor de la pagesia com a realitat altra resulta extraordinari.

Tornem a aquí on som i des d'on us parlo: un congrés sobre el decreixement que té lloc a la ciutat de Barcelona. Ens preguntàvem més amunt, i ara ho tornem a fer, per la possibilitat de sortir de la urbanitat aclaparadora, per la possibilitat de travessar l'aïllant -la pell coriàcia- de la cultura urbana, per la possibilitat de trobar una realitat que no torni a ser la nostra, que no torni a ser tan exclusivament, tan homogèniament, tan presumptuosament la nostra: que no torni a ser nosaltres. Perquè convindreu amb mi que el món és nosaltres cada vegada més i se'ns assembla una cosa boja. Potser, perquè la maquinària ha incrementat, de molt, la possibilitat de remoure la terra i d'acomplir realment les nostres projeccions mentals, sembla ben bé com si haguéssim encomanat al món el nostre neguit, la nostra fragilitat i, sobretot, el nostre malestar. Que d'aquí ve aquest espai que no para de moure's i transformar-se, girant els rius de llera i els usos del sòl i remodelant-se constantment com si mai s'agradés prou. I tot en una radical impermanència i amb un anar i venir de llocs pels llocs molt nostre, molt.

En bona mesura, la majoria d'intervencions que estampem sobre el territori solen ser el resultat d'una topologia especulativa totalment projectada sense un contacte real amb els llocs. Com a molt, una visita d'obres, uns plànols i molta feina de despatx. En realitat, la nostra actual relació amb el món és bastant pornogràfica. Deixeu que descarregui aquí la paraula "paisatge" -que és paraula tan magrejada en congressos, taules rodones i agències de viatges, que amb prou feines és servible. Jo, al menys, ja no la faig servir, deixo que es refaci tota sola, si es que pot-. Doncs, bé, l'estat semàntic de la paraula que no repetiré ens informa perfectament d'una visualitat obscena, d'una mundial estimulació de vistes i amb un molt escàs contacte amb elles, contacte físic vull dir, això és, contacte satisfactòriament territorial.

Segurament que, de visualitat, al món n'hi sobra. Si bé ho mirem, potser el que ens demana el món és que hi tinguem tractes més francs i propers: tractes de tu a tu, tractes a mà, o a magalla, tractes a braçada o a

peu. Perquè ja li està bé, al món, la nostra presència, però la vol de debò i no pas exclusivament vagarosa, ocular i de lluny. De fet, els nostres ulls, a la natura li agrada més aviat d'esquivar-los –això ja ho deia Heràclit- i en canvi potser enyorava de sentir la força dels nostres braços, l'escalf del pit i l'aire tebi que exhalem.

Penseu, per uns moments, amb els gestos del pagesos: els gestos de cavar, els gestos de femar, els gestos de menar l'arada, els gestos de menar els animals, els gestos de sembrar, els gestos d'herbejar, els gestos de segar, els de collir...tots ells gestos amb el món. I ara penseu en els nostres, caminar, nedar i, amb el món, allò de dir directament amb el planeta, poca cosa més. El medi forma els qui hi habiten. Ho ha fet fins ara. Podríem dir que la formació era mútua. L'aventura de conformar el medi sense deixar-nos conformar per ell no té, penso, cap mena de futur. Bé, ho torno a deixar aquí.

Fins ara us he parlat des d'aquest espai. Permeteu-me que, com a cloenda, us parli, des del meu ofici. Potser hi ha un parell d'aspectes de l'obra que he anat fent que em justifiquen de ser amb tots vosaltres. El primer és tot un seguit d'obres escrites i d'obres visuals o corpòries relacionades amb la desescultura, amb la despintura, amb el desdibuix que vaig realitzar a principis del anys noranta amb la idea que fer una obra és desfer-ne una altra, i que, per tant, desfer o deixar de fer o reposar de fer també és actuar. He triat aquest textet escrit aleshores perquè ell mateix en doni testimoni:

“Torneu a posar a terra l'or, espargiu a muntanya el bronze, el marbre i el vori, per tal que representin allò que ara més ens manca: el lloc d'on van sortir”.

Més recentment he anat elaborant un discurs entorn de la superpoblació mundial d'obres artístiques i literàries. M'agrada de plantejar-me si hem d'assumir o no els creadors una certa responsabilitat d'haver lliurat tantes obres al món. M'afiguro l'aire reblert d'obres antigues i obres recents, amb tot el repartiment d'espai i d'atenció humana que les obres es fan entre elles per no caure en l'oblit. I és entorn d'aquesta mena de preocupacions que voldria acabar amb una obra meua, amb suport videogràfic, que és molt simple. Es tracta de l'emissió de l'obra completa de tres poetes –Joan Vinyoli, Segimon Serrallonga i Àngel Crespo-, cada una amb un cop de veu, com un so que els respectius poetes segur que no havien previst. El so emès és el resultat de pronunciar a l'uníson totes les síl·labes dels seus títols de llibre. Veureu que d'entrada la cosa té un punt d'acudit, però ben aviat colpeix el dramatisme de sentir aquell so de sons que retruny i se'n va.

Gràcies

Perejaume

www.degrowth.eu